

Успрыманне паэтычных твораў дашкольнікамі

Перадумовы да эстэтычнага ўспрымання паэтычнага твора закладваюцца ўжо ў дашкольным дзяцінстве. У састаў кампанентаў эстэтычнага ўспрымання твора дзецямі дашкольнага ўзросту ўваходзіць эмацыянальны водгук маленькага слухача, яго зацікаўленыя адносіны да герояў твора, здольнасць да атрымання асалоды ад прыгожай, вобразнай і мілагучнай мовы. Пры гэтым пэўны ўплыў на працэс успрымання аказваюць спецыфічныя прыкметы і выразныя сродкі вершаваных твораў.

Паколькі ад успрымання мастацкага твора залежыць яго далейшае разуменне і ўзнаўленне, то перад педагогам дашкольнай установы стаіць задача – садзейнічаць працэсу ўспрымання паэтычнага мастацтва дашкольнікамі.

Успрыманне з'яўляецца адным з асноўных кампанентаў мастацка-маўленчай дзейнасці. Яно ўяўляе сабой складаны працэс, які ўключае слуханне, уяўленне, усведамленне праслуханага і разуменне яго зместу. Падчас слухання паэтычнага твора ў свядомасці дзіцяці ўзнікаюць пэўныя ўяўленні, канкрэтныя вобразы, якія яно асэнсоўвае і аб'ядноўвае паміж сабой, што дапамагае яму больш дакладна ўсвядоміць і зразумець змест прачытанага.

На развіццё мастацкага ўспрымання дашкольнікаў значны уплыў аказвае іх папярэдняе сенсорнае выхаванне. Так, слуханне мастацкага твора

прадстаўляе сабой складаны працэс перцэптыўнай дзейнасці, у ходзе якой дзіця ўспрымае твор пры дапамозе слыхавога аналізатара. Гэты аналізатар забяспечвае адчуванне дзецьмі рыфмы і рытму літаратурнага твора. Разам з тым успрыманне паэтычнага твора апасродкавана мінулым вопытам чалавека, які пачынаецца ад самага нараджэння і з цягам часу ўсё больш удасканалваецца. У той жа час спасціжэнне паэтычных літаратурных твораў суправаджаецца ўзнікненнем глыбокага эмацыянальнага водгуку – пачуцця і захаплення, радасці, сумнення, смутку. На думку Л.С. Выгоцкага, эстэтычная рэакцыя на творы мастацтва ўвогуле ляжыць на стыку пачуцця і ўяўлення.

Аб магчымасці дашкольнікаў глыбока ўспрымаць змест паэтычных твораў як мастацтва слова, пранікаць у іх сэнс, сведчаць псіхалагічныя даследаванні

Д. Б. Эльконіна, А. Ул. Запарожца, Л. І. Бажовіч і інш. Вучоныя ў сваіх працах адзначаюць, што ўспрыманне мастацкіх твораў дашкольнікамі суправаджаецца шчырасцю, праўдзівасцю, непасрэднасцю перажыванняў і зацікаўленасцю, захапляльнасцю, развіццём уяўленняў, на аснове якіх пераўтвараецца вопыт дзіцяці. На іх думку, менавіта дашкольны ўзрост з'яўляецца перыядам актыўнага станаўлення ўспрымання мастацкіх твораў дзецьмі.

У раннім дзяцінстве творы вуснай народнай творчасці і паэтычнага мастацтва аказваюць жывое уздзеянне на ўспрымальную душу дзіцяці. Вобразнае слова паэзіі і фальклору спрыяе таму, што немаўля ад нараджэння аказваецца ў мілагучным музычна-паэтычным

асяроддзі. Зразумела, не адразу маленькі аднясецца да мастацкага паэтычнага твора як да вобраза, як да выявы рэальных рэчаў, падзей. Аднак менавіта ў гэты перыяд у яго пачынаюць закладвацца парасткі мастацкага ўспрымання.

Ужо на трэцім годзе жыцця, педагог спрыяе развіццю ў дзяцей уменняў уважліва слухаць паэтычны твор, пазнаваць і, па магчымасці, запамінаць яго. Дарослы забяспечвае правільнае разуменне зместу твора дзецямі, фарміруе у іх навыкі яго дакладнай перадачы пры дапамозе слова, дзеянняў, жэстаў. У час мастацка-маўленчых зносін ствараюцца спрыяльныя ўмовы для ўзнікнення ў маленькага дзіцяці свабоднай і адкрытай радасці ад агульнага эмацыянальнага літаратурнага супрацоўніцтва і суперажывання.

Пры садзеянні педагога можна ўжо ў гэтым узросце вызваць ў дзіцяці цікавасць да верша, пабудзіць яго сачыць за сюжэтам паэтычнага твора; перажыць новыя для яго пачуцці (А. Ул. Запарожец, Л. С. Славіна).

Вершаванаму выхаванню дзіцяці ў раннім узросце спрыяе і тое, што ранні ўзрост – сензітыўны, найбольш спрыяльны для развіцця маўлення дзіцяці. Таму перад педагогам ставяцца наступныя задачы:

- адкрыць маленькім свет паэтычнага мастацтва, выхоўваць у іх цікавасць і любоў да вершаваных твораў;

- выхоўваць у дзяцей уменне слухаць паэтычны твор і эмацыянальна адгукацца на адлюстроўваемыя падзеі;

- развіваць у выхаванцаў здольнасць задавальнення ад сустрэчы з паэтычным творам, радасць ад агульнага эмацыянальнага супрацоўніцтва і суперажывання;

- выпрацоўваць у маленькіх дзяцей здольнасць да актыўнага рэагавання на змест паэтычнага тэксту, выконваючы асобныя гульнявыя дзеянні (паказваючы жэстамі, мімікай як вядуць сябе персанажы) і гукаперайманні;

- вызываць эмацыянальны водгук на рытм і музыкальнасць вершаў, песнак, забаўлянак;

- ствараць умовы пры якіх дзіця адчувае задавальненне ад зносінаў з дарослымі адносна паэтычных твораў;

- пабуджаць дзяцей пазнаваць на ілюстрацыях герояў вядомых вершаў, забаўлянак, называючы іх вобразнымі словамі (курачка-рабашэчка, коцік-варкоцік);

- пабуджаць дзяцей да сумеснага з выхавальнікам выканання песнак, забаўлянак, вершаў.

У дзяцей чацвёртага года жыцця ў працэсе мастацка-маўленчай дзейнасці працягваецца фарміраванне ўмення ўспрымаць паэтычны твор; з дапамогай дарослага дакладна растлумачваць яго амест і разам з тым спасцігаць тыя пачуцці, якія хацеў перадаць аўтар. Ад гэтага ўзросту педагог пачынае фарміраваць у дзяцей элементарныя ўменні аналізаваць твор (яго змест і форму). Педагог падтрымлівае імкненне дзяцей да выканальніцтва: чытання вершаў на памяць.

Выхаванцы пятага году жыцця актыўна ўключаюцца ў мастацка-маўленчую дзейнасць. Паэтычныя творы зацікаўліваюць іх не толькі знешнім бокам, але і ўнутраным. Узровень развіцця мыслення, маўлення, матывацыйнай сферы пяцігодак дазваляюць ім глыбей пранікаць у змест паэтычнага твора, успрымаць яго сэнс. Далейшае развіццё эстэтычнага успрымання звязана з тым, што ў перыяд знаходжання ў групе “Чамучак” у дашкольнікаў паяўляюцца першапачатковыя рэалістычныя тэндэнцыі ва ўспрыманні. Мастацкі вобраз пры адпаведнай рабоце педагога пачынае выступаць для дзіцяці ў якасці асновы для ўспрымання акружаючай рэчаіснасці, як абагульнены спосаб яе ўспрымання.

Дзяцей пятага года жыцця знаёмяць з пэўнымі жанрамі мастацкіх твораў, іх прыгожай і вобразнай мовай. Важнае месца тут займае работа па развіцці ў дзяцей адчування прыгажосці паэтычнага маўлення, імкнення да яго запамінання і ўзнаўлення. Педагог падтрымлівае імкненні дзяцей да суаднясння сваіх паводзін з дзеяннямі і учынкамі станоўчага героя, да ацэнкі сябе, іншых дзяцей з пазіцыі этычных норм.

Выхавальнік развівае цікавасць дзіцяці да гумарыстычных твораў, садзейнічае развіццю іх умення адгуквацца на камічнае. Аднак большую ўвагу ў літаратурным выхаванні дзяцей гэтага ўзросту педагог накіроўвае на развіццё іх пазнавальных уменняў.

Актывізуецца і выканаўчая дзейнасць дзяцей – яны з задавальненнем чытаюць вершы, суправаджаючы пры гэтым перадачу

сюжэта паказам пласкасных фігурак, драматызуюць любімыя творы. Дашкольнікі ўзнаўляюць спецыфічныя рысы выяўляемых герояў, выражаюць свае адносіны да іх, ажыццяўляюць пошук выразных сродкаў з праяўленнем пры гэтым ініцыятывы самастойнасці, творчасці. Дзеці паступова заўважаюць найбольш яркія ўзоры выразнасці і вобразнасці мовы, вызначаюцца больш дасканалымі ўменнямі і навыкамі мастацкага маўлення.

Адсюль і тыя задачы, якія педагог ставіць на гэтым этапе:

- падтрымліваць у дашкольнікаў эмацыянальны водгук на ўспрынятае, садзейняе і суперажыванне героям паэтычнага твора і фарміраваць у іх асобасныя адносіны да прачытанага;
- развіваць выканаўчыя здольнасці выхаванцаў;
- ствараць спрыяльную атмасферу для дзіцячай словатворчасці, разнастайных імправізацый на аснове паэтычных твораў.

Работа са старэйшымі дашкольнікамі ўключае далейшае развіццё пазнавальных, эмацыянальных і маўленчых уменняў і навыкаў.

Мастацка-маўленчая дзейнасць старшых дашкольнікаў носіць разнастайны характар. Яны слухаюць вершы, чытаюць іх напамяць, самастойна спрабуюць сачыняць вершы успамінаюць прыказкі, прымаўкі, скорагаворкі. Гэтая дзейнасць цесна пераплецена з тэатральна-гульнявой, у працэсе якой дзеці драматызуюць, інсцэніруюць мастацкія творы. Старэйшыя дашкольнікі ужо могуць матывіраваць свае адносіны да зместу паэтычнага твора, здольныя да вызначэння яго

стылявых асаблівасцей (лірычны, гераічны, гумарыстычны, фантастычны і інш.).

Далейшае развіццё набывае і такі кампанент мастацка-маўленчай дзейнасці, як выразнае выкананне паэтычных твораў.

Задачами выхавальніка па “вершаваным” выхаванні дзіцяці ў гэтым ўзросце з’яўляюцца:

- *спрыяць развіццю мастацкага густу дзіцяці;*
- *садзейнічаць узнікненню эмпатыі ў адносінах да герояў вершаваных твораў;*
- *фарміраваць у дзяцей уменне устанаўліваць шматлікія сувязі ў творы, пранікаць ў аўтарскую задуму, асэнсоўваць думкі і пачуцці герояў паэтычнага твора;*
- *пашыраць літаратурны вопыт дашкольнікаў, знаёміць іх з жанравымі асаблівасцямі некаторых паэтычных твораў (верш, байка, загадка, забаўлянка і інш.);*
- *звяртаць увагу дзяцей на мову паэтычнага твора, спрыяць развіццю чуцця мовы, здольнасці заўважаць выразна-выяўленчыя сродкі мастацкай літаратуры і фальклору;*
- *заахвочваць дзяцей да стварэння кніг з дзіцячых вершаў, праілюстраваных самімі дашкольнікамі.*

У сем гадоў дашкольнікі ўжо свабодна арыентуюцца ў свеце паэтычных твораў. У гэтым узросце асноўная ўвага педагога накіроўваецца на тое, каб выхаваць у дзяцей адносіны да расказвання

вершаў як да працэсу творчага і дзейснага. Адною з галоўных задач “вершаванага” развіцця дзіцяці ў гэтым узросце з’яўляецца фарміраванне іх самастойнай мастацка-маўленчай дзейнасці.

Псіхологі адзначаюць, што характэрныя асаблівасці псіхікі, усведамлення і паводзін дзяцей дашкольнага ўзросту дазваляюць выхавальніку актыўна кіраваць працэсам успрымання мастацкага твора, які з боку дашкольнікаў носіць актыўны і дзейсны характар. Сапраўднаму глыбокаму ўспрыманню паэтычнага мастацтва дзяцей трэба вучыць. Па меркаванні К. І. Чукоўскага, “ Некаторыя нават не задумваюцца над тым, што, калі дзеці вучацца спевам, слуханню музыкі, рытмічнай гімнастыцы і г. д., то тым больш іх неабходна вучыць успрыманню вершаў, таму што дзецям, калі яны стануць больш дарослымі, неабходна будзе прыняць вялікую паэтычную спадчыну ад А. Пушкіна, М. Лермантава, М. Някрасава, А. Фета, Ул. Маякоўскага, Байрана, Гётэ, В. Гюго. Але што яны зробіць з гэтай спадчынай, калі іх не навучаць да гэтага часу ёю карыстацца.”¹

1.Чуковский К. И. От двух до пяти. М., 1983. С. 246

Дашкольнікам неабходна такім чынам данесці паэтычнае слова, каб яны яго не толькі пачулі, але і адчулі ў сваім сэрцы . К. І. Чукоўскі назваў такі працэс далучэння дзіцяці да паэтычнага мастацтва “ вершаваным выхаваннем”.